

СЛОВО ПРО ЮВІЛЯРА

Видатному українському вченому – члену-кореспонденту НАН України (1995), доктору історичних наук, професору, двічі лауреату Державної премії України в галузі науки і техніки (1991, 1999) **Володимиру Даниловичу Барану** виповнюється 80 років.

Народився ювіляр 9 серпня 1927 р. в с. Дем'янів Станіславського пов. (тепер – Галицький р-н Івано-Франківської обл.) в селянській родині. Початкову освіту здобув у рідному селі, а неповну середню – в м. Бурштині. Переживши воєнні лихоліття, продовжив навчання: закінчив Рогатинське педагогічне училище та історичний факультет Львівського педагогічного інституту (1946–1950).

Професійна діяльність Володимира Даниловича як археолога розпочалася 1953 р., з зарахуванням на посаду молодшого наукового співробітника відділу археології Інституту суспільних наук АН УРСР. Пovoєнні роки стали знаковими для слов'янської археології: розпочалося масштабне вивчення слов'янських пам'яток V–VII ст., які заповнили широку хронологічну лакуну в системі культур I тис. н. е. на території Східної Європи. Саме проблеми походження та ранньої історії слов'ян і визначили коло наукових інтересів В. Барана. Джерельну базу його кандидатської дисертації (1958) склали ранньослов'янські пам'ятки Подністров'я. У першій монографії дослідника (“Поселення перших століть нашої ери біля с. Черепин”, 1961 р.), на основі унікального матеріалу, виділена окрема група праслов'янських пам'яток римського часу у Подністров'ї. Значно збагатили джерельну базу для вивчення шляхів формування ранньослов'янських старожитностей на основі групи черняхівських пам'яток проведені 1960–1964 рр. дослідником розкопки поселень Ріпнів I, II; Ракобути, Зелений Гай, Бовшів I, II; Звинячин, Підріжжя, Макарівка, Дем'янів.

У 1967 р., з посади доцента кафедри історії УРСР Львівського університету, розпочалася викладацька робота ювіляра. В 1969 р. він приходить працювати в Інститут археології АН УРСР спочатку як заступник директора, а невдовзі як в. о. директора. Значним науковим доробком В. Барана стала монографія “Ранні слов'яни між Дністром і Прип'яттю” (1972), присвячена ранньослов'янським пам'яткам. На основі нових матеріалів та розробок 1973 р. була успішно захищена докторська дисертація.

Необхідність дослідження проблем походження і ранньої історії слов'ян як самостійного наукового напрямку обумовила створення в 1974 р. відділу слов'янської археології, ініціатором і керівником якого до 2004 р. був Володимир Данилович. За три десятиліття у відділі створена і плідно працює українська школа археологічної славистики. Її представники виступали з

доповідями на конгресах Міжнародної Унії слов'янської археології в Братиславі (1975), Софії (1980), Новгороді (1996). На базі відділу слов'янської археології та відділу давньоруської і середньовічної археології Інститутом археології АН УРСР та Інститутом археології АН СРСР 1985 р. у Києві проведено V Міжнародний конгрес археологів-славистів. Відділом слов'янської археології у 1978 р. у м. Києві підготовлено і проведено міжнародну конференцію на тему "Етногенез слов'ян", в 1999 р. – науковий семінар "Сто років вивчення полів поховань".

Вивчення проблем слов'янського етногенезу тісно пов'язане з дослідженням черняхівської культури III–V ст. н. е. Її старожитності вивчаються вже понад сто років і на території України зараз зафіксовано більше 3000 пам'яток. Вони описані, систематизовані і картографовані в ході виконання В. Бараном, Б. Магомедовим та Н. Абашиною теми "Етнокультурна карта черняхівської культури". У монографії "Черняхівська культура (за матеріалами Верхнього Дністра і Західного Бугу)" (1981) Володимир Данилович аналізує матеріал, отриманий ним в процесі двадцятирічних досліджень черняхівських пам'яток. Проблема участі черняхівського населення у процесі формування слов'янської культури раннього середньовіччя є однією з центральних у даному дослідженні.

Видатною пам'яткою, що демонструє процес трансформації старожитностей праязької культури V–VII ст. у райковецьку культуру доби формування Київської Русі, є поселення VII–IX ст. Рашків I на Середньому Дністрі. У другій половині 1970-х рр. воно було повністю досліджено експедицією В. Барана, що дало змогу переконливо виділити кілька будівельних горизонтів та дійти важливих висновків щодо соціальної структури місцевих племен та громадсько-судових функцій слов'янської общини-верви (Я. Баран). Дослідження поселень Теремці, Рашків II і III дозволили конкретизувати процес переростання пам'яток пізньоримського і гунського часу у ранньосередньовічні слов'янські культури. Монографія В. Барана "Пражська культура Поднестровья (по матеріалам поселення у с. Рашков)" (1988) ввела у науковий обіг ці унікальні матеріали.

Протягом 1981–1987 рр. В. Баран разом з П. Толочком та І. Мовчаном брав участь у дослідженнях слов'янського городища кінця VII–XIII ст. Старигард (м. Ольденбург, Німеччина), розкопки якого проводила археологічна експедиція під керівництвом директора Музею землі Шлезвіг-Голштинії проф. К.-В. Штруве. У ФРН видана монографія про результати дослідження ранньослов'янських поселень поблизу с. Рашків (1986).

У 1991–2000 рр. Володимир Данилович очолював, а в 2001–2002 рр. приймав участь у дослідженнях Крилоського городища, що було центром давнього Галича – столиці Галицько-Волинської держави.

Коллективна монографія “Славяне Юго-Западной Европы в предгосударственный период” (1990), відповідальним редактором та керівником авторського колективу якої був В. Баран та його монографія “Давні слов’яни” (1998) з серії “Україна крізь віки” отримали Державні премії України в галузі науки і техніки. Такою ж нагородою була відзначена і колективна монографія “Давня історія України” (2000). У цих дослідженнях процес етногенезу розглядається через культурогенез – формування та зміну археологічних культур, широко застосовані ретроспективний та порівняльний методи, на підставі яких йдучи від найдавніших достовірних ранньосередньовічних слов’янських старожитностей до пам’яток рубежу нашої ери, виділяються ознаки культури, притаманні саме слов’янському етносу, які дають змогу відрізнити його від інших етнічних утворень Південно-Східної і Центральної Європи.

У рамках проекту “Етнічна та етнокультурна історія України” в Інституті мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського виконано роботу “Походження українського народу” (2002), одним із співавторів якої став В. Баран. У ній на основі аналізу археологічних матеріалів та використання писемних, лінгвістичних та інших джерел розкриваються процеси становлення і розвитку слов’ян, їх великого розселення, зародження і формування слов’янських народів. Особливу увагу приділено розвитку етнокультурних та соціальних процесів у період Києво-Руської держави, подається критика концепції “давньоруської народності”. Розв’язанню цього кола проблем присвячена також монографія “Історичні витоки українського народу” (2005), написана у співавторстві з Я. Бараном.

У 1999–2003 рр. Володимир Данилович – професор кафедри археології, античності та середньовіччя Львівського університету. З 1993 р. по 2003 р. очолював відділ етнології Інституту українознавства при Київському національному університеті ім. Т. Шевченка, зараз працює у ньому на посаді провідного наукового співробітника. Ювіляр є постійним доповідачем на регіональних і міжнародних конференціях, конгресах, з’їздах з проблем історичного розвитку населення Східної та Центральної Європи. Міжнародною оцінкою його діяльності є обрання дійсним членом Виконавчого комітету і бюро Міжнародної Унії слов’янської археології.

Таким постає перед нами Володимир Данилович Баран – сумлінний науковець, вмілий керівник, хороший вчитель, людина величезної працездатності. Зичимо ювіляру міцного здоров’я, реалізації творчих задумів. Сподіваємося, що наступні роки додадуть до представлених штрихів його портрету ще багато нових фарб і відтінків.

Наталія БІЛАС